

Undersøgelsesrapport for projektet "Vejledning i multimodalitet, en kobling mellem PLC og folkebibliotek"

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	1
Baggrund	1
Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC	2
Arbejdet med multimodale tekster	4
Projektafvikling	6
Data	7
Resultater	8
Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC	8
Arbejdet med multimodale tekster	10
Læremidlerne	14
Formidling	14
Perspektiver	14
Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC: anbefalinger	14
Arbejdet med multimodale tekster: anbefalinger	15
Referencer	16

Baggrund

Projektet er udsprunget af et initiativ taget af Gåsetårnskolens (herefter GS) Pædagogiske Læringscenter (herefter PLC) i Vordingborg, der indledte et samarbejde mellem CFU, UCSJ, nu Professionshøjskolen Absalon (herefter PHA) og de lokale folkebiblioteker i Vordingborg (herefter VF). GS har været projektejer og PLC projektleder.

Projektet er finansieret af midler fra kulturstyrelsen, indstillet fra Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, fordi opgaverne for PLC i forbindelse med folkeskolereformen har fået nye og ændrede opgaver. Blandt andet understreges det i lovteksten, at "Det pædagogiske læringscenter... samarbejder med folkebiblioteket" (§19, stk. 2), og i bekendtgørelsen for de pædagogiske læringscentre sættes fokus på PLCs rolle i forhold til

at udvikle og understøtte læringsrelaterede aktiviteter - bl.a. i samarbejde med eksterne parter.

Projektet "Vejledning i multimodalitet, en kobling mellem PLC og folkebibliotek" har haft to sigter.

Projektet skulle dels udarbejde modeller for, hvordan man kan undervise i kritisk arbejde med multimodale tekster i form af enten afprøvede undervisningsforløb eller afprøvede, brugbare modeller, og skulle samtidig udvikle modeller for, hvordan PLC kan samarbejde med lokale folkebiblioteker med et fagdidaktisk sigte mhp. at styrke samarbejder mellem skole og andre aktører i lokalsamfundet og derved skabe en merværdi i forhold til hvis hver enkelt aktør alene skulle udvikle dette. Et behov for en sådan udvikling fandtes der belæg for i form af både det politiske ønske om, at skolerne skal åbne sig mod det omkringliggende samfund, den såkaldte 'åbne skole', såvel som fra et lokalt ønske fra VF om i højere grad at kunne bidrage til elevernes udvikling af fagfaglige såvel som vidensopsøgende kompetencer (Kommunernes Landsforening, 2015; Gåsetårnskolen, 2016). I projektet skulle udvikles dels prototypiske undervisningsplaner, der stilles gratis til rådighed for alle lærere via CFUs platform, som led i deres public service-forpligtelse, dels en model for, hvordan et samarbejde mellem PLC og VF kan fungere mhp. at få etableret et mere formelt samarbejde med mulighed for varig tilstedeværelse (Gåsetårnsskolen, 2016).

Når samarbejdsprojektets omdrejningspunkt er "Vejledning i multimodale tekster" skal det forstås i forlængelse af den globale øgede digitalisering og multimodalisering af tekster, som fortsat ændrer kommunikationsbetingelser og skærper kravene til bl.a. søgning, validering, læsning, analyse og produktion af tekster. Bundsgaard (Bundsgaard 2009) argumenterer for, at eleverne må tilegne sig øgede kommunikationskritiske kompetencer og forholde sig til en teksts produktionsbetingelser og til dens konkrete udformning. Professor Kirsten Drotner peger på, at det kun er gennem primært produktive multimodale opgaver, at eleverne får mulighed for at styrke deres ytringsfrihed (Drotner 2016).

Disse tanker genfindes i de nationale Fælles Mål og særligt i et af de tre tværgående temaer i Fælles Mål, som lærere skal integrere i undervisningen i alle fag: *It og medier*, hvor der opereres med de fire såkaldte elevpositioner (Eleven som kritisk undersøger, Eleven som analyserende modtager, Eleven som målrettet og kreativ producent, Eleven som ansvarlig deltager).

Disse forhold peger på et behov for at udvikle undervisning, der udvikler elevernes kommunikationskritiske kompetence i forhold til multimodale tekster.

Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC

I forlængelse af folkeskolereformen fra 2014 forsvandt ordet 'skolebibliotek' fra lovteksten og blev i stedet erstattet af Det pædagogiske læringscenter. Med denne ændring fulgte også en ny bekendtgørelse for de pædagogiske læringscentre og hele grundtanken i bekendtgørelsen er, at det ny PLC skal understøtte skolens arbejde med indsatser og udviklingsinitiativer.

Samarbejdet mellem skole og folkebiblioteker fremhæves stadig i lovgrundlaget for det pædagogiske læringscenter, som findes i folkeskoleloven § 19, stk. 2: "Det pædagogiske læringscenter er en del af skolens virksomhed og samarbejder med folkebiblioteket. Det pædagogiske læringscenter stiller undervisningsmidler til rådighed for skolens undervisning, herunder også bøger til elevernes fritidslæsning, og yder vejledning i brugen heraf." I den mere uddybende bekendtgørelse fremgår det, som en af PLCs skal-opgaver, at PLC skal samarbejde med eksterne parter omkring læring, udvikling og trivsel og at et af PLCs formål er at medvirke til at formidle kulturtilbud til børn og unge.

På samme måde rækker folkebibliotekernes formål ind mod skolen: I kapitel 1, §1 står at "Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet".

Lov og bekendtgørelse kalder derfor på et tæt samarbejde mellem PLC og folkebiblioteket. Går man tættere på nogle af de intentioner der er i folkeskoleloven ser man også et ønske om øget Åben Skole samarbejde, hvor autentiske læringsmiljøer understøttes og eleverne i endnu højere grad bevæger sig - både fysisk og mentalt - hen til de steder, hvor den autentiske læringssituation kan mødes.

Der er de fleste steder gode traditioner for samarbejde mellem skoler og folkebiblioteker, og i mange kommuner er der faste tilbud til skolerne på bestemte årgange. Disse samarbejder er gode afsæt til at løfte intentionerne i lov og bekendtgørelse, men med PLCs nye opgaver er der god grund til at være undersøgende på, om disse samarbejder kan udvides og udvikles.

I Vordingborg har man tradition for at lave et katalog af tilbud til skolerne, men biblioteket har en oplevelse af, at det er meget svært at 'komme til' med deres tilbud. Lærerne er presset på tid - et manglende etableret samarbejde handler ikke om uvilje, men måske nærmere om manglende rammesætning og besluttet ambition på området. Vi har ønsket at udfordre dette og arbejde for et varigt samarbejde ved bl.a. at afsætte tid til relationsdannelse samt udviklingsprocessen af undervisningsforløb.

I nærværende projekt har man bl.a. leget med det vante billede af, hvor og hvordan eleverne møder en folkebibliotekar. Bibliotekaren har i samarbejde med lærerne afklaret, hvilke behov for informationssøgning og kildekritik, der har været relevant, og har bragt sin faglighed med ind i klasserummet. Ved at skabe samarbejder i nye sammenhænge og møder i andre kontekster end forventet hos eleverne, bliver det muligt at være mere undersøgende på, hvad der virker, og hvor de reelle behov for samarbejde opstår.

Folkebibliotekerne var allerede forpligtede på samarbejdet med skolebibliotekerne ifølge §7, men i vores projekt skulle biblioteket ydermere samarbejde direkte med skolens lærere om undervisning.

Sådanne samarbejder mellem folkebiblioteker og lokale skoler har været undersøgt med forskellige perspektiver i andre nordiske lande. Ingvaldsen beskriver i 2012 et samarbejde mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker i Norge, hvor samarbejdet har været implementeret i lovgivningen siden 1985, fokuseret på udviklingen af information-literacykompetencer, og giver eksempler på konkrete måder, dette samarbejde kan løses på. Hun viser, at samarbejdet skaber større interesse for folkebiblioteket, at folkebibliotekerne kan bidrage til literacyudviklingen i skolen gennem fremskaffelse af bøger, udviklingen af informationssøgningskompetencer og at specielt kommuner, hvor man

investerer midler i samarbejdet, fx gennem ansættelse af en egentlig koordinator for dette, ses de bedste resultater. Hun viser også, at samarbejdet kan være sårbart og personafhængigt, og at større, formaliserede samarbejder kan mindske denne sårbarhed (Ingvardsen, 2012). Også Montiel-Overall (2007) viser, at der kræves et tæt samarbejde, for at eleverne kan få nok ud af samarbejdet med folkebibliotekerne, og at dette samarbejde er krævende. Montiel-Overall viser også, at elevernes læring bliver bedre, når et samarbejde mellem folkebiblioteker og lærere kan etableres og når samarbejdet er tæt og bibliotekarerne inddrages i planlægningen og integreres i klasselokalet: "Every effort should be made to shift from traditional practices between teachers and librarians to high-end collaboration, which incorporates joint planning, teaching, and evaluation of students" (Montiel-Overall, 2009: 190).

Tidligere forskning peger altså på, at vigtige forudsætninger for et givende samarbejde mhp. at udvikle elevernes kompetencer kræver et tæt samarbejde mellem lærere og bibliotekarer og at dette samarbejde kræver, at også bibliotekarerne inddrages i planlægning af undervisningen og bruges i klasselokalet. For at forhindre en personafhængig, og dermed sårbar model, er ansættelse af en egentlig koordinator eller udviklingen af et mere formelt samarbejde at anbefale.

Arbejdet med multimodale tekster

Med kompetencebeskrivelsen af fagene i Forenklede Fælles Mål (Undervisningsministeriet 2014), som trådte i kraft august 2015, er begrebet multimodalitet for første gang skrevet ind i læreplaner for flere af grundskolens fag, hvilket indikerer, at læreplanerne ønsker at pege mod kompetencekrav i en verden, hvor nye medier og dermed flere modaliteter tegner sig for en større og større del af den tidstypiske tekstsprogskultur.

Disse tanker og begrebet multimodalitet har rod i tankerne om literacy i et sociokulturelt perspektiv, og bygger i første omgang på: New London Groups: 'A Pedagogy of multiliteracies: Designing Social Futures' (Cazden et al. 1996), da denne tekst ofte forstås som et manifest for den socialesemiotiske position og designteori.

I manifestet beskriver New London Group, hvorfor literacyundervisning må betragtes som en social praksis, der også må interagere med og udvikle sig i forhold til et samfundsliv, arbejdsliv og privatliv, der er præget af kulturel og sproglig diversitet i et globaliseret samfund og af de mangfoldige kommunikationsformer og -praksisser, der er på spil i forskellige domæner og teknologier. Det fordrer ifølge gruppen en skole, som forbereder eleverne til diversitet og mangfoldighed, bl.a. som konsekvens af mulighed for eksplosiv diversitet i vidensadgang og kulturelle udtryksformer (Cazden et al. 1996:70). I dette perspektiv er også arbejdet med multimodale tekster en væsentlig del af skolens arbejde.

Selvom multimodalitet for første gang er skrevet ind i læreplaner for flere fag, og det at kunne kommunikere multimodalt med *Forenklede Fælles Mål for faget dansk* er blevet en del af kompetencemålene for kompetenceområderne Læsning og Fremstilling, så har der været tilløb på den nationale fagdidaktiske arena, som trækker på tankerne fra New London Group.

Allerede i 2003 i indledningen til rapporten Fremtidens danskfag (Undervisningsministeriet 2003) peges der på, at det ikke længere er tilstrækkeligt kun at forholde sig til

verbalsproglige ressourcer i arbejdet med tekster i skolen. Der peges på, at vi må udvide perspektivet til og forholde os til betydningssskabelse og betydningsproduktion i allehånde semiotiske ressourcer. I sin ph.d. fra 2009 tager Elf udgangspunkt i et medieteoretisk fokus og et semiotisk perspektiv på danskfaget. Han afslutter med at hævde, at danskfagets overordnede rationale kan betegnes som tekno-semiotisk, hvor fagets genstandsområde er alle slags tekster – defineret som konstellationer af medier og modaliteter – som vi omgiver os med i vores virkelighed på tværs af mange domæner. Med udgivelsen *Kompetencer i dansk* (Bundsgaard et al. 2009) udfoldes en kompetencetænkning i forhold til danskfaget, hvor grundtanken om, at tekstkompetencer skal pege mod elevernes nutid og fremtid, og at alle modaliteter er en del af teksterne og skal tillægges opmærksomhed i vores omgang med tekster, er den samme som hos New London Group.

Gennemgående for argumentationen i udviklingen frem mod indskrivningen af multimodalitetsbegrebet i de nye styredokumenter med Forenklede Fælles Mål er ønsket om at ruste eleverne med tekstkompetencer med henblik på udfordringer i kulturen og samfundet nu og i fremtiden, hvor digitaliseringen og teknologien muliggør nye former for kommunikation og nye former for tekster med en stigende forekomst af tekster, der kommunikerer gennem andre og flere semiotiske systemer end skrift og tale.

Når der i Forenklede Fælles Mål er formuleret mål, der inkluderer begreberne multimodale tekster, multimodale produktioner og multimodalitet, så indebærer det forventninger til skolen og lærerne i forhold til at integrere et multimodalt tekstbegreb og at understøtte elevernes forståelse og arbejde med de semiotiske mekanismer, som udspiller sig mellem systemer i multimodale tekster - både receptivt og produktivt.

Med udgangspunkt i to nyere danske studier på området, tager dette projekt udgangspunkt i, at nye tekstbegreber i fagenes styredokumenter ikke i sig selv ændrer praksis i skolen:

I forlængelse af demonstrationsskoleprojekterne: *Eleveopgaver og elevproduktioner i det 21. århundrede - i fagene dansk, matematik og naturfag* (Bremholm, Slot og Hansen 2015, 2016), fremhæves i den kvantitative del af undersøgelsen, at dansk er det af de tre fag med højest grad af monomodale skriftsproglige tekster (Bremholm, Slot og Hansen 2015:28). Dette til trods for, at dansk er det eneste fag, hvor der i styredokumenterne er indskrevet mål for produktion af multimodale tekster.

Den kvalitative del af samme undersøgelse peger desuden på en generel mangel på faglig stilladsering i forhold til elevernes multimodale produktioner (Bremholm, Slot og Hansen 2016: 61). Hvor der er fokus på teknologi i forhold til produktionerne, stilles der derimod ikke krav til produktionen af det multimodale udtryk (Ibid:53) og dermed heller ikke krav til, hvordan eleverne skal arbejde med deres multimodale tekstkompetence. Undersøgelsen viser, at eleverne ikke tilbydes et stillads eller kriterier for samspil mellem modaliteterne, der kan kvalificere deres refleksion og gøre produktionsarbejdet og det digitale multimodale produkt fagligt kvalificeret eller lærerigt for eleverne (Ibid:61). Det indebærer, at det er svært for eleverne at forklare, hvilket udtryk de har søgt med sammenstilling af modaliteter.

Med sin ph.d. fra 2015 søger Vibeke Christensen (Christensen 2015) at besvare, hvordan feedbackpraksis og andre didaktiske praksisser kan udvikles, så de støtter forskellige elevgruppers udvikling af multimodal tekstkompetence i produktion af multimodale tekster. Et fund i dette studie er, at det kan forekomme elever og lærere vanskeligt at udtrykke sig præcist nok om de multimodale tekster med den terminologi, de har til rådighed. De savner

et metasprog for multimodalitet, ligesom lærerne støder på terminologiske udfordringer, når de skal bedømme elevernes multimodale produktioner. Dette fund er synkront med undersøgelserne af *Elevopgaver og elevproduktioner i det 21. århundrede*. Her peges der også på, at det viste sig vanskeligt for lærerne at give feedback til eleverne med anvendelse af et fagsprog, der understøtter deres forståelse af, hvad multimodal tekstproduktionskompetence er (Bremholm, Slot og Hansen 2016: 67). Samtidig peges der på, at også eleverne mangler et fagsprog, der kan understøtte deres fornemmelse for balancen mellem de anvendte modaliteter (Ibid:65).

De nyere danske studier viser således, at der i arbejdet med multimodale tekster ses en generel manglende faglig stilladsering til at understøtte elevernes udvikling af multimodal tekstkompetence. I forhold til arbejdet med denne faglige stilladsering og feedbackprocesser i forhold til multimodale tekster peges der på, at lærere og elever savner metasprog i forhold til arbejdet med multimodale tekster. Disse forhold vil være opmærksomhedspunkter for dette projekt.

Projektafvikling

Projektet startedes op med en afklaring af roller og nedsættelse af en styregruppe i foråret 2016. I projektet blev det besluttet, at fagene dansk og historie skulle være de involverede undervisningsfag..

Projektet blev igangsat ved en kick-off dag i september 2016. Her var alle deltagende lærere fra første gennemløb til stede, og der blev givet undervisning i både multimodale teksters udtryksform såvel som historiefagets brug af multimodale tekster. At gennemføre de udviklede forløb, ville kræve et opdateret fagsyn og et stærkt kendskab til genrer, modalitetsbrug, funktionelle læremidler og platforme til brug for arbejdet. Alt dette skulle lærerne opdateres på ved kick-off-dagen.

Dernæst var det tanken, at lærere og bibliotekarer i fællesskab udviklede undervisning til klasser på GS, der efterfølgende blev afprøvet, tilrettet og afprøvet af et nyt hold lærere. Den oplæring, der skulle finde sted fra første til anden afprøvning, såvel som den læring, der skulle finde sted mellem lærere og bibliotekarer, blev baseret på co-teaching, hvor de involverede ligeværdigt udveksler viden og information og i et værdiskabende fællesskab udvikler undervisning, hvori begges faglighed inddrages på lige fod (Højholdt, 2017).

I løbet af efteråret 2016 udvikledes to undervisningsforløb i hhv. dansk og historie af de to grupper af involverede lærere. De to undervisningsforløb er beskrevet i bilag 1 (dansk) og 2 (historie). Første gennemløb blev afviklet i løbet af foråret 2017 efterfulgt af en redesignperiode, hvor begge forløb blev justeret, og herefter blev andet gennemløb afviklet ret kort tid efter også i foråret 2017.

I alt deltog tre klasser i dansk og fire klasser i historie i første gennemløb, og tre klasser i dansk og tre klasser i historie i andet gennemløb. Meningen var, at flere end de reelt implicerede klasser skulle deltage, men undervejs faldt enkelte klasser fra grundet langtidssygemeldinger blandt de ansatte lærere, således at projektet blev gennemført med de i alt nævnte 13 klasser.

Data indsamledes gennem observation af undervisning og efterfølgende interviews under og efter afviklingen af begge gennemløb.

Projektets målgruppe har været dels medarbejdere ved VF og PLC, dels lærere på de involverede skoleafdelinger i de involverede fag dansk og historie og eleverne i udskolingsklasserne. Målgruppen for undervisningen i dansk var de 18 udskolingsklasser, men grundet skematekniske vanskeligheder og andre udfordringer skalerede man ned til ialt 6 klasser. Meningen er, at forløbet skal gennemføres hvert år på 7. Årgang, således at alle elever opkvalificeres ift deres multimodale tekstkompetencer såvel som deres kompetencer udi informationssøgning og kildekritik.

I historie gennemførtes forløbet i 7 ud af 8 klasser, idet 1 klasse blev trukket ud af forløbet grundet sygdom. Projektet er yderligere blevet faciliteret af undervisere fra CFU/PHA og forskere fra PHA.

I projektansøgningen kan ses en nærmere beskrivelse af projektets mål og formål, teoretiske baggrund såvel som detaljer omkring afvikling (Gåsetårnsskolen, 2016).

I begge fag deltog bibliotekarer fra VF i en del af undervisningen. Dette er en del af samarbejdsmodellen, hvor det netop er meningen, at bibliotekarer fra lokale folkebiblioteker skal deltage i eller indgå i undervisningen i lokale folkeskoler i et eller andet omfang.

I dansk udvikledes et ambitiøst undervisningsdesign på baggrund af scenariedidaktiske refleksioner (Foug, 2016) "At fortælle et menneske multimodalt" over 24 lektioner fokuseret på arbejdet med multimodale tekster både receptivt og produktivt mhp. at udvikle elevernes viden og færdigheder såvel i forhold til disse to kompetencer som i forhold til udvikling af et metasprog/fagsprog. Undervisningen skulle bibringe eleverne øgede kompetencer udi kritisk at kunne arbejde med (analysere, producere og evaluere) multimodale tekster. Desuden skal forløbet kvalificere deres færdigheder i at gennemføre faser i informationssøgning og skærpe deres kildekritiske kompetence.

Arbejdet inddrager desuden det tværgående tema "IT og medier" idet alle 4 elevpositioner indgår. Eleven er både kritisk undersøger, analyserende modtager, målrettet og kreativ producent samt ansvarlig deltager i forløbet. Ligeledes indgår de 4 dimensioner fra "Innovation og entreprenørskab", når eleverne gennem forløbet skal omsætte ideer til handling i et virkelighedsnært scenarie. Undervisningen blev varetaget af både dansklærere og bibliotekarer fra VF (se også bilag 1).

I historie udvikledes et undervisningsdesign "Propaganda i historien" med fokus på kildekritik og læsning af multimodale tekster (kilder). Designet bygger på den såkaldte FUER-model (tysk didaktiker Andreas Körber m. fl. 2015), hvor der arbejdes med udvikling af elevernes historiske kompetencer; undersøgelse, metode, orientering og indhold (jf. danske version v. Pietras og Poulsen, *Historiedidaktik* 2016, s.131-133). Undervisningsdesignet har fokus på elevernes refleksive og kritiske tænkning og understøtter af en undersøgende og problemorienteret tilgang til historie. Læreren tager afsæt i et markant historisk dilemma; brugen af propaganda. Eleverne opfordres efterfølgende til at stille spørgsmål og igangsætte en undersøgelse. Undervisningen skal bibringe eleverne øgede kompetencer udi kritisk at kunne arbejde med (analysere, producere og evaluere) multimodale tekster. Læreren understøtter elevernes arbejde med forskellige fremgangsmåder og refleksioner til kritisk tænkning. Forløbet afsluttes med et produkt, der understøtter sammenhængen mellem en

nutidsforståelse og en fortidsfortolkning, som dermed understøtter en udvikling af elevernes historiske bevidsthed (jf. Fælles Mål for faget historie).

Forløbet i historie blev yderlig kvalificeret ved gennemførelse af faser i informationssøgning. Dette forløb var det et mål, som i danskforløbet, at eleverne udviklede et metasprog til at tale om multimodale tekster med og kvalificere elevernes færdigheder i at gennemføre faser i informationssøgning og skærpe deres kildekritiske kompetence. Som i dansksporet inddrages desuden det tværgående tema "IT og medier" idet alle 4 elevpositioner indgår. Eleven er både kritisk undersøger, analyserende modtager, målrettet og kreativ producent samt ansvarligsdeltager i forløbet. Ligeledes indgår de 4 dimensioner fra "Innovation og entreprenørskab", når eleverne gennem forløbet skal omsætte ideer til handling i et virkelighedsnært produkt, en propaganda-film. Undervisningen forløb over 16 lektioner og blev varetaget af historielærere og bibliotekarer fra VF. (se også bilag 2).

Data

Projektets outcome er undersøgt gennem kvalitative metoder som observationer af undervisning, semistrukturerede interviews med bibliotekarer og involverede lærere, semistrukturerede interviews med udvalgte elever samt uformelle interviews med projektansvarlige.

Elevproduktioner fra dansk i form af små bøger om en kulturpersonlighed i book-creator.

Elevlogs fra dansk indtalt som lys og skrevet ned.

Elevproduktioner i form af faglige film, hvor eleverne forklarer fagbegreber.

Elevproduktioner fra historie i form af ?

Gruppeinterviews med elever fra første og andet gennemløb fra begge fag.

Gruppeinterviews med lærere fra begge gennemløb og begge fag.

Gruppeinterviews med bibliotekarer.

Undervisningsforløb udviklet til dansk.

Undervisningsforløb udviklet for historie.

Resultater

Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC

Samarbejdet er afdækket gennem interviews med lærere og bibliotekarer fra de to gennemløb samt analyse af undervisningsforløbene. Der er suppleret med observationsnoter og elevinterviews.

Bibliotekarerne fra VF oplevede generelt, at samarbejdet fungerede godt mellem lærere og bibliotekarer. Især oplevede de, at de på det personlige plan havde let ved at samarbejde med lærerne, at lærerne var venlige og imødekommende og at de let fik adgang til skolens rum og til at indgå i undervisningen: "...sådan rent menneskeligt synes jeg det gik fint det var søde mennesker og jeg havde det godt med dem...", som en bibliotekar udtalte.

For folkebibliotekerne er det meget vigtigt at "få foden inden for", fordi de meget gerne vil bruge deres faglighed omkring litteratursøgning, generel informationssøgning og kildekritik i en undervisningssammenhæng i folkeskolen, og det er vigtigt for dem at få skabt gode

relationer, som der kan bygges videre på. Både i forhold til at få skabt kontakter med lærere på de enkelte skoler såvel som at få kontakt til eleverne, som så måske i højere grad vil opsøge folkebibliotekerne i deres fritid. Derfor var bibliotekarerne overordnet glade for samarbejdet.

Undervisningsdesignet er tilrettelagt, så man i så høj grad som muligt tager udgangspunkt i de to faggrupperes fagligheder. I historie står lærerne for de faglige input i form af viden om det historiefaglige, læsning af multimodale tekster og viden om multimodale tekster, mens bibliotekarerne står for undervisning, der handler om kritisk informationssøgning, ophavsret, kendskab til søgedatabaser og fremstilling af litteraturlister. I historie ses dog alligevel, at bibliotekarerne samler op på forholdet mellem og brugen af modaliteter, idet bibliotekaren præsenterer brugen af forskellige modaliteter i forskellige kontekster (se også bilag 2). I dansk har lærere og bibliotekarer fordelt fagområderne imellem sig på samme måde, ved at dansklæreren underviser i brugen af forskellige modaliteter, fagbegreber knyttet til multimodalt tekstarbejde, analyse af tekster og introduktion til det produktive arbejde, mens bibliotekarerne står for undervisning inden for de samme emner som i historiedelen (se også bilag 1).

Bibliotekarerne oplevede dog også udfordringer, men selv disse knaster taget i betragtning, var det overordnede indtryk af samarbejdet positivt.

Især oplevede man fra VF's side, at det var svært at lave langsigtet planlægning, fordi skolens rytme er en anden end bibliotekets. Bibliotekarerne oplevede, at ting planlægges med langt kortere tidshorisonter i skolen end på biblioteket, hvor fx planlægning af brug af medarbejderressourcer ofte gøres mange måneder i forvejen, da der er mange lokationer, der skal dækkes af relativt få medarbejdere. Omvendt i skolen, hvor lærerne har faste skemaer og ved, at de har klassen hver uge. Bibliotekarerne oplevede også generelt meget lange og langsommelige arbejdsgange i skolesystemet, blandt andet fordi der tilsyneladende er længere fra medarbejder til ledelse og længere tid til beslutninger, end der er i bibliotekssystemet. Bibliotekarerne oplevede derfor, at beslutninger kunne være meget længe undervejs, og at den tid, der gik, betød, at de måtte ændre på planer, der for længst var lavet i biblioteksregi. Som en af bibliotekarerne udtalte: "det er tungt at danse med, skolesystemet". Det kan være svært at ændre på, da en skole jo ofte er en langt større arbejdsplads end et lokalt folkebibliotek, men i hvert fald en ting, man bør være opmærksom på i et fremtidigt samarbejde.

En anden udfordring, bibliotekarerne oplevede var, at det kunne være svært få plads til sin egen faglighed som bibliotekar. Generelt oplevede begge bibliotekarer, at deres faglighed blev klemmt. Måske blandt andet fordi det hele foregik på skolen i en skolekontekst og at man ikke kom ned på biblioteket, hvor bibliotekarerne hørte hjemme, og hvor man måske kunne sætte ting ind i en mere biblioteksfaglig kontekst. På den anden side oplevede bibliotekarerne også, at det, at de fik lov at komme ind i skolen og ind i klassen betød, at de kunne målrette deres undervisning i informationssøgning og kildekritik meget mere til det arbejde, eleverne netop var i gang med. Der ligger altså en udfordring i på den ene side at bibliotekarerne kan levere en meget målrettet og kontekstuel funderet undervisning i klassen og på den anden side at dette samtidig betyder, at det kan være svært at holde fast i selve biblioteksfagligheden.

Bibliotekarerne oplevede også, at det kunne være svært at undervise på en måde, som ikke var en traditionel 'skoleagtig' måde at undervise på, fordi de netop befandt sig i en

skolekontekst, hvilket fx følgende udtalelse vidner om: “og jeg havde sådan lidt, at jeg nogle gange tænkte...det her, det bliver for...for skolen-agtigt og om det ikke også var meningen, at det skulle være mere end...”.

Begge bibliotekarer lægger vægt på, at det er vigtigt, at der er tid til at lære hinanden godt at kende, før man begynder et egentligt samarbejde, hvor bibliotekarerne skal indgå i undervisningen. Det er nødvendigt for, at de kan føle sig trygge i de ukendte omgivelser, skolen trods alt er for dem og deres faglighed. Det relationsopbyggende arbejde betyder også noget for, i hvor høj grad bibliotekarerne følte, at de kunne tillade sig at ‘blande sig’ i planlægningen af undervisningen eller komme med kritik af den. Det blev oplevet som svært, når man ikke kendte hinanden så godt. Dette peger på, helt i tråd med, hvad forskningen på feltet i øvrigt viser, at det er meget vigtigt at afsætte tid til egentligt relationsopbyggende arbejde. Det kan også pege på, at det kan være en fordel, at skolen og de lokale folkebiblioteker allokerer de samme mennesker ind i et samarbejde, således at relationerne kan udbygges over tid.

Det er vigtigt, udviklingen af et fælles undervisningsdesign også gøres i fællesskab.

Også selve projektledelsen bør inddrage parter fra alle institutioner, her følte bibliotekarerne sig i dette projekt ikke helt inddraget, blandt andet fordi de ikke havde været med til at skrive projektansøgningen.

En bibliotekar nævnte også, at det kunne have været godt, hvis man havde lavet en slags kompetenceudligning. Med det mente hun, at man udvekslede viden mellem lærere og bibliotekarer, så man på den måde fik et vist kendskab til hinandens fagligheder. Især mente hun, at bibliotekarerne ville profitere af at få mere viden om didaktik, før de selv skulle undervise i en skoleklasse.

Konkluderende opleves samarbejdet som værdiskabende for både lærere og elever, og bibliotekarerne oplever, at de har fået en relation til både skolen, de ansatte og eleverne, der kan bygges videre på fremover.

Generelt er erfaringerne fra dette projekt i forhold til folkebibliotekerne, at det er meget vigtigt, at alle involverede parter er med i udviklingen af samarbejdet fra start af, og at alle parter bliver hørt og får mulighed for at bidrage med hver deres faglighed. Det er en god investering at bruge tid på udvikling af relationer mellem de involverede lærere og bibliotekarer, både for at skabe en tryk og god stemning og et godt samarbejds-klima, men også for at begge parter føler, de kan tage aktivt stilling til den undervisning/det forløb, der udvikles og lære af hinandens faglighed, før et fælles undervisningsprojekt går i gang.

Læreren har ikke på samme måde oplevet så mange udfordringer. De har generelt været glade for samarbejdet. Blandt andet nævnte de, at det var meget fint, at bibliotekarerne anvendte det samme fagsprog eller de samme teknikker, som de selv gjorde i timerne. På den måde oplevede eleverne, at det var begreber og arbejdsmåder, der blev brugt uden for skolen også. I nogle situationer oplevede lærerne, at det var svært for bibliotekarerne at trænge igennem til eleverne, da de ikke har samme didaktiske kompetence og erfaring, som lærere har, og der var det meget vigtigt, at læreren var til stede og kunne støtte bibliotekarernes undervisning.

Det peger på, at ideen om at udveksle en viden om hinandens fagligheder kan være en god hjælp for bibliotekarerne før de skal stå i et klasselokale og undervise.

Eleverne oplevede, at det var mere interessant, at der kom en udefra for at undervise i søgning. De syntes det var fint, at lærerne kunne supplere bibliotekarerne, og de oplevede også, at det godt kunne gå, at lærere og bibliotekarer ikke nødvendigvis var enige. Dette kunne de mærke, men det var ikke et problem. Eleverne oplevede stor faglighed fra bibliotekarernes side, at de vidste noget om at søge i forskellige databaser. Eleverne har især oplevet, at de to faggrupper kunne supplere hinanden, men også, at det somme tider var sværere at forstå bibliotekarerne. De oplevede, at bibliotekarerne kunne virke lidt mere nervøse for at stå foran klassen.

Dette kan også tale for, at man bruger tid på relationsopbygning før selve projektet går i gang.

Arbejdet med multimodale tekster

Dette afsnit er især baseret på observationer af undervisning og analyse af undervisningsdesign og elevproduktioner samt suppleret med viden fra lærer- og elevinterviews.

Til arbejdet i danskfaget er af dansklærerne udviklet undervisningsforløbet "At fortælle et menneske", hvor omdrejningspunktet er kritisk læsning, analyse, produktion og evaluering af multimodale tekster. Forløbet strækker sig over ca. 4 uger og er inspireret af den scenariebaserede undervisning, hvor eleverne fra starten inviteres ind i et scenarie, hvor de i anledning af Århus som europæisk kulturhovedstad, skal bidrage til byens hjemmeside med biografier over danske kulturpersonligheder, som andre europæiske unge kan gå på opdagelse i. Hermed er der sat en meningsfuld ramme for forløbet, der inkluderer en kommunikationssituation og det konkrete produktionsmål for elevernes multimodale produktioner.

Hovedpunkterne fra analyserne vil præsenteres som seks udsagn, som uddybes nedenfor:

1. Det fælles og ret overordnede begrebsapparat og metasprog fylder meget i forløbet og hos eleverne

Der lægges allerede i første deduktive fase af forløbet op til, at eleverne skal præsenteres for flere overordnede fagbegreber og et metasprog i forhold til multimodale tekster. De introduceres for faglige begreber som *multimodalitet*, *modalitet*, *affordans*, *redundans*, *funktionel specialisering*, *primær modalitet* og *læsesti*. Det er et tydeligt mønster i elevernes refleksionslog, at disse begreber forstås som centrale af eleverne. Det er også et mønster i disse elev-udsagn, at det at kunne begreberne tillægges betydning i sig selv, og at de her bruges løsrevet og ikke sættes i forhold til konkrete tekster.

2. Eleverne kan anvende metasproget til refleksion, dialog, spørgsmål og debat om teksterne

Det viser sig, at eleverne også efter forløbet faktisk bruger de metasproglige begreber om multimodale tekster, til at reflektere over deres egen produktion og til at indgå i dialog og debat om teksterne.

Eleverne forklarer fx deres valg og design med brug af disse metasproglige begreber, samtidig med at de bruges i refleksion over andres multimodale tekster og valg.

*"man kan jo ikke få alting at vide ved at læse teksten. Man kan jo ikke få at vide, hvordan hun ser ud. Det er jo billedets **affordans**, at det kan vise os det"*

*"vi kunne godt have brugt flere modaliteter. Vi har helt klart skriften som **primær modalitet** her. Hvis vi havde sat et video-klip ind her, så kunne man jo både se hans måde at være på og høre ham. Så havde vi brugt filmens **affordans**"*

*"Jamen, den er jo **multimodal** og **supplerende**. Du får noget af vide i teksten og du får noget andet information i billederne. Der er tænkt på **affordans**. Så kan man lige læse teksten og så kan man se billederne. Man kan jo fx ikke se i teksten, at han har store 'bubber-kinder' – og det med **iøjnfaldenheden**, Man bliver rimelig meget ført igennem den her tekst med en tydelig **læsesti**"*

Det ser således ud til, at der i forløbet med de konkrete elever er fundet en balance mellem at udrulle et alt for omfattende og abstrakt metasprog og begrebsapparat, og så at tilbyde både elever og lærere et metasprog, som kan fungere som et redskab for dialog, spørgsmål og debat om teksterne.

3. Genren og afsender/modtagerforhold er rammen for valgene i den multimodale produktion

Der er i det scenariedidaktisk tilrettelagte forløb et tydeligt fokus på afsender/modtagerforhold og den genre eleverne skal producere i. Det er med udgangspunkt heri, at eleverne stilladseres med modeltekster og 'produktionsguides'. Det er et tydeligt mønster, at det er med udgangspunkt heri, at eleverne reflekterer og forklarer de multimodale valg, de har truffet.

Genren, som eleverne skal producere i, er en biografi. I de stilladserende ark kan eleverne finde hjælp til at organisere teksten med seks kriterier, som de vil beskrive deres kulturpersonlighed ud fra og samtidig skal de vælge, med hvilke modaliteter, de bedst præsenterer det kriterie til målgruppen, som er andre europæiske unge på deres egen alder. Det fremtræder som en vigtigt ramme for eleverne.

"... det var også noget af det, jeg gik rigtig meget op i, da jeg lavede den – at den skulle være interessant for unge ... at man får meget af vide om Tove Ditlevsen gennem mange modaliteter"

4. Vekslen mellem analyse- og produktionsfaser - med stilladsering af begge - har været betydningsfuldt

Forløbets tilrettelæggelse med vekslen mellem analyse- og produktionsfaserne har vist sig at fremtræde som betydningsfulde for eleverne. I deres dialog om- og refleksion over deres egne produktioner referer de tilbage til de modeltekster og fælles eksempler, som de har arbejdet med at dekonstruere i klassen.

"På den der tøjhjemmeside vi kiggede på i klassen fx - Det er jo billedet, der er primærmodalitet og det er jo klart. Det er jo billedets affordans at vise, hvordan noget ser ud. Det er jo det, vi gerne vil vide om tøj. Så kan vi læse, at der er lavet af bomuld, hvis vi gider"
Det fremtræder også som betydningsfuldt, at der undervejs i forløbet bliver lagt op til, at eleverne eksperimenterer med multimodale valg i deres tekster (fx "3 Afprøvning") og at de har fået respons af andre elever på, hvordan deres valg virkede og ikke virkede efter

hensigten, ligesom de har måtte forholde sig analytisk til andre gruppers produktioner ("Fase 4, respons").

" Vi havde forsøgt at føre vores læser igennem bogen med en læsesti ... man skal kigge her først. Det kommer man til, fordi det turkise er iøjnefaldende. Det fanger blikket først. Det fungerede, da vi skulle prøve det på en anden gruppe. De gjorde som vi havde tænkt ..."

Eleverne nævner disse eksperimenter i interviewene, hvor de understreger, hvordan det åbnede deres øjne for, hvordan forskellige valg virker i deres tekster.

"Man skulle ligesom eksperimentere med de forskellige modaliteter på siderne ... og få det til at balancere og fx også prøve forskellige farver – og tænke over, hvor skulle der være lige præcis de farver og det billede og hvorfor ... Vi fik lov at lege. Man skulle ligesom være lidt mere kreativ her end bare at skrive en lang tekst".

De fremhæver ligeledes, hvordan dette, at de forskellige valg fremtræde så tydeligt og visuelt forskellige, er markant ved arbejdet med tekster i et multimodalt perspektiv. Tanken om at eksperimentere med valgene i deres tekster, kan de måske overføre til de mere monomodale og verbalsproglige tekster.

Eleverne fremhæver, at vekslen mellem analyse og produktion har medvirket til, at de har fået en mere analytisk og kritisk tilgang til de multimodale tekster, de møder i deres hverdag.

"Jeg er begyndt at tænke meget mere over det nu. At det ikke er tilfældigt. Der er nok tænkt meget over, hvilke modaliteter der er brugt og hvordan vores læsesti skal være".

"Der er sådan set nogle der styrer, hvordan vi skal kigge på deres hjemmeside. Det tænker jeg da over nu".

6. Elevernes følger forløbets fokus

Med forløbets fokus på afsender/modtagerforhold, genren og det overordnede metasprog lægges der ikke i dette forløb eksplicit fokus på de intersemiotiske forhold mellem modaliteterne eller de enkelte modaliteters udtrykspotentialer. Forløbets aktuelle fokus afspejles tydeligt i elevernes refleksioner over deres tekster. De bevæger sig på et 'tekstformåls- og designniveau', når de taler om- og tager valg til deres tekster (genre, afsender/modtager, farver/rammer, affordans, iøjnefaldenhed ...). De forholder sig ikke til de enkelte modaliteters udtrykspotentialer. Fx nævner de ikke, de valg de har taget i den verbalsproglige del af teksten, som fylder meget i alle produktionerne. I interviewene viser det sig ligeledes, at de ikke har tillagt de enkelte billeders udtrykspotentialer betydning – fx har de ikke reflekteret over, hvordan de kunne udnytte de billedlige virkemidler, som de kender til fra tidligere forløb, til deres multimodale produktion i dette forløb.

7. Forløbets multimodale fokus har også givet anledning til, at lærerne har tænkt i andre afleveringsformer end skriftsprog

Forløbets fokus på modaliteternes affordans har også givet anledning til refleksion hos lærerne over, om andre modaliteter end skriftsproget tilbyder andre styrker i forhold til elevernes afleveringer. I dette forløb viste fx den auditive refleksionslog sig, at have særlige potentialer. Læreren lægger blandt andet vægt på, hvordan det at kunne høre, hvordan eleverne bruger fx styrke, pause, intonation, højde og betoning i deres refleksionslog bidrager til, at de som lærere får et særligt indblik i, hvordan eleverne har forstået forløbet og hvor integreret de faglige fokuspunkter er i elevernes sprog.

Af undervisningsoplægget til dansk fremgår det, at man gennem forløbet kommer omkring en stor og vigtig del af multimodalt tekstarbejde. Der introduceres en række relevante faglige begreber som *multimodalitet*, *modalitet*, *affordans*, *redundans*, *funktionel specialisering*, *primær modalitet* og *læsesti* for eleverne, ligesom der arbejdes med både analyse og produktion af multimodale tekster. Eleverne klædes derfor, ifølge undervisningsoplægget, godt på til at skulle fremstille deres egne multimodale tekster i form af biografier over danske kulturpersonligheder.

Hovedpointerne fra analyserne

1. Det fælles og ret overordnede begrebsapparat og metasprog fylder meget i forløbet og hos eleverne
2. Det ser ud til, at der er fundet en balance mellem at udrulle et alt for omfattende og abstrakt metasprog og begrebsapparat, og så at tilbyde både elever og lærere et metasprog, som kan fungere som et redskab for dialog, spørgsmål og debat om teksterne - eleverne kan funktionelt bruge sproget til at reflektere over- og forklare de multimodale valg i deres egne tekstproduktioner
3. Der er i det scenariedidaktisk tilrettelagte forløb fokus på afsender/modtagerforhold og den genre eleverne skal producere i. Det er med udgangspunkt heri, at eleverne stilladseres med modeltekster og 'produktionsguides', og det er også med udgangspunkt heri, at eleverne reflekterer og forklarer de multimodale valg, de har truffet.
4. Analyse-produktionsfaserne har været betydningsfulde (modeltekster, fælles eksempler, eleverne har eksperimenteret med valg, eleverne har fået en analytisk og kritisk tilgang til de multimodale tekster, de møder i deres hverdag)
5. Eleverne bevæger sig på et 'tekstformåls- og designniveau', når de taler om- og tager valg til deres tekster (genre, afsender/modtager, farver/rammer, affordans, iøjenfaldenhed ...). De forholder sig ikke til de enkelte modaliteters udtrykspotentialer.
6. Forløbets multimodale fokus har også givet anledning til, at lærerne har tænkt i andre afleveringsformer end skriftsprog - fx viser den auditive refleksionslog sig at have særlige potentialer.

Læremidlerne

Projektet har resulteret i to læremidler, der begge har til formål at bibringe elever øgede kompetencer udi kritisk at kunne arbejde med (analysere, producere og evaluere) multimodale tekster. Desuden kan undervisningsmaterialet kvalificere elevernes færdigheder i at gennemføre faser i informationssøgning samt skærpe deres kildekritiske kompetence. Læremidlerne placeres på EMU til fri afbenyttelse og kan ses i bilag 1 og 2.

Formidling

Planlagte og afviklede formidlinger, herunder både mundtlige præsentationer og artikler. Se endvidere formidlingsplan.

Munkebjergkonferencen, Læsepædagogernes årlige konference, d. 23.11.2017

Dansklærernes dag
CFU hjemmeside
Skolesamarbejdsnetværket
EMU
Fagteammøder på skolen
Artikel i Perspektiv (Folkebibliotekerne)
Artikel i Læringscenteret eller Folkeskolen (PLC)
Artikel i Læsepædagogen, nr. 3/2018
Rapportbanken/afrapportering

Perspektiver

Samarbejdet mellem folkebiblioteker og PLC: anbefalinger

Ved at undersøge samarbejdet i andre kommuner kan vi se, at et velfungerende samarbejde ofte er baseret på personkontakt, og vi anbefaler, at man sikrer en organisatorisk ramme omkring samarbejdet, så det kan bæres videre uanset, hvem der står bag det.

Projektet har affødt en række ideer og forslag til videre samarbejde, som man evt. kan arbejde videre med. Det kunne være personale fra biblioteket på skolens PLC i perioder eller med faste intervaller, at skolen i højere grad stiller sig til rådighed for bibliotekets viden og vidensudbredelse, fx med oplæg om kildekritik, forløb om informationssøgning, det kunne være søgsmart.dk, og inspirerende bogcaféer, hvor bibliotekaren præsenterer en snes bøger til fritidslæsningen. For at udvikle unges litteraturforståelse, kunne man desuden få dem til at deltage i Guidet Læsning i små grupper afholdt af en trænet bibliotekar. For at fremme deres kulturforståelse, kunne et projektforbånd med ungdomskulturfag holdt udenfor skolen, fx på biblioteket være en samarbejds mulighed. Og derudover kunne skolerne forpligte sig til at deltage i X antal nationale kampagner som Smart parat svar quizen, forskningens døgn o.l.

Arbejdet med multimodale tekster: anbefalinger

Erfaringerne fra elevernes oplevelse af at kunne ændre sin tekst og arbejde eksperimenterende med den, kan trækkes over og bruges i tekstarbejdet i andre genrer og fag. Bibliotekerne har også stor mulighed for at understøtte denne proces, idet det er en del af bibliotekets formål at udvikle elevernes kritiske søgekompetence og derved understøtte deres tekstproduktion.

Vores projekt viser, at elevernes kompetence og refleksioner over modaliteternes samspil har været velfungerende, mens de ikke har haft så stor fokus på at arbejde med de enkelte modaliteters udsigelsesmuligheder. Arbejdet med også at udvikle enkeltmodaliteterne ville være noget, man også kunne arbejde med i sådan et projekt, vi her beskriver, men det har der ikke været mulighed for indenfor den tidsramme, projektet har været afviklet under.

Vi kan se, at eleverne ofte har gjort sig meget kvalificerede refleksioner over deres valg, som ikke umiddelbart kan ses i produkterne, hvilket kan pege på, at lærere i højere grad skal høre elevernes refleksioner i løbet af processen og ikke kun vurdere det endelige produkt, når elevers arbejde skal vurderes.

Det var i projektet en erfaring, at ophavsretlige problematikker blev centrale omdrejningspunkter. Når man i skolesammenhænge arbejder med analyse af og især produktion af multimodale tekster, bliver det vanskeligt at finde og anvende materiale, der er lovligt. Ophavsretten skal naturligvis overholdes, og derfor er der en naturlig begrænsning ift de ideelle muligheder for at skabe et tilfredsstillende produkt. En mulighed er, at elevernes produktioner skærmes i en lukket kanal på fx Skoletube - og altså ikke er tilgængelig for offentligheden. Således kan materialer fra fx Polfoto (men ikke andre, rettighedsbelagte medier, med mindre man har copydanaftaler) anvendes uden licens.

En anden udfordring har ydermere været, at Gåsetårnsskolens elever er udstyret med en iPad, som via Google på browseren Safari ikke indeholder samme søgeværktøjer, som man finder på en PC. Vigtigst er det manglende søgeværktøj: 'brugsrettigheder'. Det efterlader eleverne i en gråzone, hvor det derved ikke bliver tydeligt, hvad den lovlige brug af fundne modaliteter er. Dette skal såvel lærer som bibliotekar være opmærksomme på, og det er et område, hvor bibliotekets særlige fagviden kan udnyttes.

Undervisningsforløbet i hhv dansk og historie blev tilgængeligt for eleverne via minuddannelse.net, hvor eleverne via grundig stilladsering arbejdede sig igennem forløbene, herunder (i dansk) fastholdt læringen gennem løbende refleksionslogs. Minuddannelse.net er en læringsplatform, hvis formål er videndeling på tværs af undervisere. Her oplever vi også udfordringer, idét materialerne kopieres frit og mangfoldiggøres med ændringsmuligheder. Ophavsret bliver igen centralt og vi mener, det er noget, der bør afklares på et højere niveau, fx politisk. Originalversionen (lærerhenvendt) af begge forløb vil ligge på EMU til fri afbenyttelse.

Referencer

- Bremholm, J., Hansen, R., & Slot, M.F. (2016): Elevopgaver og elevproduktioner i det 21. århundrede: En kvantitativ analyse af elevproduktion i matematik, dansk og naturfag (endline). Rapport. Odense: Læremiddel.dk.
- Bremholm, J., Hansen, R. og Slot, M.F. (2016): Elevopgaver og elevproduktioner i det 21. århundrede: Kvalitativ analyse af elevproduktion i matematik, dansk og naturfag. Demonstrationsskoleprojektet.
- Bundsgaard, J. (2009). "Kommunikationskritisk kompetence", i Bundsgaard m.fl. Kompetencer i dansk. København: Gyldendal
- Cazden, Courtney m.fl. (1996): A pedagogy of Multiliteracies – Designing Social Futures, in Harvard Educational Review, Vol 66, No 1, Spring 1996
- Christensen, V. (2015): Netteskter fanger og fænger. Multimodale tekster, feedback og tekstkompetence i danskundervisningen i udskolingen, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. PhD-afhandling.

- Drotner, K. (2016). "Digital dannelse er mere end beskyttelse". Politikken, 06.08.2016.
- Gåsetårnskolen. (2016). Projektbeskrivelse-Udviklingspuljen for folkebiblioteker og pædagogiske læringscentre 2016.
- Højholdt, A. (2017). *Co-teaching. Samarbejde om undervisning*. Latvia: Hans Reitzels Forlag.
- Ingvaldsen, S. (2012). Joint efforts to improve reading education: cooperative projects between public libraries and schools in the Norwegian School Library Program. Retrieved from <http://conference.ifla.org/ifla78>
- Kommunernes Landsforening. (2015). *Læring i den åbne skole*. Retrieved from http://www.kl.dk/ImageVaultFiles/id_65002/cf_202/Den_-bne_skole.PDF
- Montiel-Overall, P. (2007). Research on teacher and librarian collaboration: An examination of underlying structures of models. *Library & Information Science Research*, 29(2), 277–292.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.lisr.2007.04.006>
- Montiel-Overall, P. (2009). Teachers' perceptions of teacher and librarian collaboration: Instrumentation development and validation. *Library & Information Science Research*, 31(3), 182–191.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.lisr.2009.04.001>
- Poulsen J.A og Pietras, J. (2016): *Historiedidaktik - mellem teori og praksis*, Hans Reitzels Forlag